

Nir Baram: Hyviä ihmisiä | Maailmankirjat

Onko totalitarismissa tilaa hyvyydelle?

RIITTA VAISMAA

Hyvissä ihmisissä on vaikea nähdä ainuttakaan hyvää ihmistä. Jos **Nir Baramin** neljännen ja ainoan toistaiseksi suomennetun romaanin nimen on tarkoitettu toimivan ironisena, asetelma ei toimi, kun teoksen yleisilme on hyvin vakava ja ainutlaatuisen puistattava. Ehkä nimi voi olla groteski vitsi, jolloin huumori on pikimustaa.

Harvoin sattuu luettavaksi saatikka arvosteltavaksi teosta, joka on korkeatasoinen ja kaikin puolin taiten kirjoitettu ja samaan aikaan paikoin niin julma ja vastenmielinen, että monta kertaa teki mieli lopettaa lukeminen kesken. Yhtä ainoaa huokauksen paikkaa Baram ei lukijalleen anna. Koko ajan toivoin, että lopussa jompikumpi päähenkilöistä tai edes joku sivuhenkilöistä osoittautuisi pyyteettömästi hyväksi ihmiseksi. Turhaan.

Päähenkilöt ovat nuoria aikuisia, saksalainen Thomas Heiselberg ja venäläinen tai neuvostoliittolainen Alexandra, Saša, Andrejevna Veissberg. Tapahtumat ajoittuvat toisen maailmansodan kynnykseltä kesäkuuhun 1941. Sekä Thomas että Saša joutuvat pelastaakseen oman ja ehkä läheisensä toimimaan totalitaarisen diktatuurin käsikassaroina. He joutuvat inhimillisesti katsoen tekemään mahdottomia ja silti väistämättömiä ratkaisuja; toinen palvelee Hitlerin koneistoa, toinen NKVD:n. Vaihtoehto olisi likvidointi, oli aate kumpi tahansa.

Romaanin yleisten lakien mukaan päähenkilöt tietenkin tapaavat toisensa. Romaanin loppupuolella Molotov-Ribbentropin sopimuksen ollessa jo henkitoreissaan he suunnittelevat maidensa edustajina irvokasta rauhanmarssia ja juhlaa Valko-Venäjän Brestiin. Sopimuksen romuttuminen ja sota tekevät utopistisista suunnitelmista lopun, suunnitelmista, jotka oikeastaan vain kuvastavat tekijöidensä epätoivoa.

Päähenkilöiden romanttinen tapaaminen tai suhde olisi tässä romaanissa sula mahdottomuus. Molempien kohtalon Baram jättää hienosti auki, vaikkakin kummallekin voi käydä vain huonosti.

Päähenkilöitä yhdistää väljästi ja melko ohuesti juutalaisuus; se ei ratkaisevasti vaikuta päähenkilöiden kohtaloon. Thomas tuntee juutalaissympatioita ja rohkenee epäillä kolmannen valtakunnan toimia, mm. Varsovan geton rakentamista. Saša on äitinsä puolelta syntyperältään juutalainen, vaikka ei ole ollut koskaan missään tekemisissä juutalaisen uskon kanssa.

Vähintään yhtä tärkeä teema on syyllisyys. Se ei ole vierasta kummallekaan päähenkilöistä eikä monille sivuhenkilöillekään.

Romaanin alussa Thomas on nuori, vastavalmistunut itsetietoinen öykkäri. Hän saa työpaikan amerikkalaisesta yrityksestä, jonka toimiala nykytermein olisi markkinointiviestintä. Thomas on siis aikansa konsultti. Thomasin luottamus omaan ylivertaiseen pätevyYTEensä

on rajaton. Hän ei ole firmassa niin merkittävässä asemassa kuin kuvittelee. Thomas on kova suunnittelemaan, mutta suunnitelmien toteuttaminen onkin sitten jo kyseenalaisempaa.

Thomasiin tutustutaan Kristalliyönä, jolloin hänen kotinsa tuhotaan näennäisenä yllyttimenä se, että vanha juutalainen taloudenhoitaja on tullut katsomaan Thomasin kuolemaisillaan olevaa äitiä. Vain äidin huone on tuhon jälkeen koskematon; sieltä Thomas löytää kuolleen äitinsä, joka näyttää nukkuvan rauhallisesti. Taloudenhoitaja on surmattu. Tuho työn takana on SS-miehenä toimiva koulutoveri Herman, joka on aina ollut Thomasin vihollinen. Taustalla on mm. kateutta, kun Thomasin perhe kuuluu ylempään keskiluokkaan ja Hermanin tausta on vaatimattomampi.

Herman vaikuttaa kautta romaanin Thomasin kohtaloihin. Hän on seinien silmät ja korvat, eikä hän jätä käyttämättä tietoja omaksi hyväkseen ja Thomasin vahingoksi. Omaan yliver-taisuuteensa luottava Thomas luulee voittavansa miesten keskeisen kisan, mutta Herman on aina kohtalokkaan askeleen edellä.

Thomas käy pitkäaikaisessa psykoterapiassa, ja hänen terapeuttinsa Erika on juutalainen, kuten koko Saksan psykoanalyttinen koulukunta. Thomas perustelee terapiansa oudoilla kohtauksillaan – nykyisin puhuttaisiin varmaan paniikkihäiriöstä – joita hän toivoo oppi-vansa hallitsemaan. Hän pyrkii auttamaan terapeuttiaan pääsemään pois Saksasta mutta epäonnistuu. Erika joutuu keskitysleirille. Herman käyttää Thomasia vastaan niin Erikan juutalaisuutta kuin sitä, että Thomas tarvitsee terapiaa. Kohtaukset vaivaavat Thomasia loppuun asti, erityisesti silloin, kun elämässä on tiukkoja paikkoja.

Vaikka Thomasilla on joitakin hyvän ihmisen pyrkimyksiä, hän toimii ensisijaisesti omaksi hyödykseen. Hänen kuvitelman omasta erinomaisuudestaan saa särön vasta aivan lopussa. Hän uskoo suuriin suunnitelmiinsa, ja hänen todellisuudentajunsa horjuu pahan kerran.

Saša elää leningradilaisessa älykköperheessä. Isä on fyysikko, mutta perhe seurustelee kiinteästi eri alojen taiteilijoiden kanssa. Taiteilijoiden ryhmä on oppositiossa suhteessa Stalinin vallankäyttöön, sittemmin kansanvihollisia kaikki. Aluksi Saša silkkaa lapsellisuuttaan ilmiantaa runoilijan, joka on hänen isänsä rakastajatar. Kun neuvostovallan ote kiristyy, koko ns. Leningradin ryhmä on uhattuna ja myös pidätetään.

Kun on selvää, että Sašan vanhemmat pidätetään, hänen nuoret kaksoisveljensä pyytävät sisareltaan apua, toivovat tämän olevan heille äiti. Sašan näköpiirissä ainoa keino yrittää auttaa veljiään ja itseään on ryhtyä tekemään työtä kansankomissariaatissa, missä hän on osa kuulustelujärjestelmää. Näennäisesti hän pyrkii saamaan Leningradin ryhmän jäsen-tunnustukset – sellaisenhan järjestelmä kaikilta vaatii – sellaisiksi, että tuomio olisi mahdollisimman lievä: vain Siperian leirit, ei välitön likvidointi.

Sašan kouluaikainen ihastus Maksim on ylemmällä portaalla järjestelmässä. Saša ja Maksim solmivat avioliiton, jonka on tarkoitus osoittaa Sašan luotettavuus. Maksim rakastaa Sašaa tosissaan, vaikka toki hänkin vehkeilee ja valehtelee mutta kuitenkin usein auttaakseen vaimoaan. Saša perustelee järjestyn avioliiton keinoksi pelastaa ensin leirille ja sittemmin sotaan joutuneet veljensä, samoin oma nahkansa. Maksimia voi paikoin ajatella

edes hieman hyväksi tai inhimilliseksi ihmiseksi, vaikka hänkin osana systeemiä vakoilee, ilmiantaa, jopa tappaa.

Sašalla on kyky hankkia suojelijoita, jotka hekin kuitenkin kukin vuorollaan joutuvat järjestelmän epäsuosioon ja eliminoidaan. Loppuun saakka Saša luulee aina hurmaavansa miehet. Thomasiin tämä ei päde.

Thomas jää työttömäksi, kun Saksa ei enää tee salli amerikkalaisten firmojen toimintaa maassa. Kolmannen valtakunnan ulkoministeriöllä näyttää olevan käyttöä Thomasin ammattitaidolle, kun firmalla on ollut asiakkaita Itä-Euroopassa. Thomas ryhtyy innokkaana ja edelleen itsetietoisena laatimaan puolalaisen ihmisen mallia, joka perustellaan uuden valloitetun maan kansan ymmärtämisellä. Tosiasiassa mallia käytetään valitsemaan likvi-doitavat, niin puolalaiset kuin juutalaisetkin.

Kun sota lähenee Thomas joutuu Berliinistä ensin Varsovaan, sittemmin Krakovaan ja valtaapitävien epäsuosion lisääntyessä aina vain pienempiin ympyröihin. Kun Saksa lähenee Valko-Venjää ja kun Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimus rakoilee, Thomas alkaa laatia valkovenäläisen ihmisen mallia. Sašan suosija ja esimies joutuu epäsuosioon. Hän ehtii kuitenkin lähettää Sašan Brestiin jota kuinkin turhiin kansankomissariaatin tehtäviin. Hän myös pääsee lähelle rintamaa, missä toinen hänen kaksoisveljistään taistelee. Toinen on kuollut tai paremminkin teloitettu Suomessa. Kun Kolja-veli ja Saša vihdoin onnistuvat tapaamaan, Kolja syyttää sisartaan tämän tekemisistä, erityisesti vanhempien kohtalosta. Lopulta hän ei tahdo tavata Sašaa lainkaan. Saša kuitenkin toivoo loppuun saakka ja kammottavissa sodan oloissa voitavansa pelastaa veljensä, selittää tekonsa ja saada anteeksi.

Hyvien ihmisten lukemista helpottaa, jos tuntee 1900-luvun alkupuolen historian, erityisesti sotahistorian.

Nir Baram kirjoittaa hienosti kahdessa eri rekisterissä. Saksaan sijoittuvat Thomaksen jaksot ovat selkeitä ja etenevät loogisesti. Erityisen hyvin ja uskottavasti Sašan jaksot liittyvät venäläisen kirjallisuuden perinteeseen. Mm. henkilöiden nimet, isännimet ja lukuisat lempinimet vaikeuttavat tai ihastuttavat samaan tapaan kuin monissa venäläisissä teoksissa. Baram onnistuu ilmaisussaan. Kummankin jakson tyyli on perusteltua, kliseisyyteen hän ei sorru.

Nir Baram (s. 1979) on Israelin kirjallisuuden nuoren polven merkittävimpiä tekijöitä. Hänen teoksensa ovat hänen kotimaassaan olleet hyvin suosittuja, ja niitä on laajalti käännetty. Baramille on sovitettu jopa kulttikirjailijan viittaa. **Arja Meripirtti** on suomennanut *Hyviä ihmisiä* saksankielisestä laitoksesta *Gute Leute*. Suomennos on onnistunut ja kaikin puolin sujuva.

Nir Baram: *Hyviä ihmisiä* (hepreankielinen alkuteos *Anashim tovin*, suomennettu saksankielisestä käännöksestä *Gute Leute*). Suom. Anja Meripirtti. Otava 2014. 393 s.